

HITZAURREA:
ARAZOAK *BOTATZEN* ZITUEN HIZKUNTZALARI
AUSARTAREN KASUA

Pozarren eta erratzeko beldur handirik gabe esan dezakegu liburu honen prestatzaileok gutxitan izan dela honen moduko lan mardul bat atontzea oraingoan bezain erraza eta atsegina, eta ekarpen-egileen aldetik hain aho bateko erantzuna eta konplizitatea jaso duena. Eta erraztasun eta aho batekotasun horren errudun, bai omendutako pertsona, eta bai haren obra izan direlakoan gaude. Bada, begi bistan dagoena eta azalpen beharrik ez duena azaltzeko arriskuan eror gaitzkeela jakitun, berrikus dezagun labur zergatik ohoratu behar ditugun bata eta bestea.

***Gramatika Bideetan* bere bakantasunean**

Orain dela hogeita hamar urte plazaratu zen Patxi Goenagaren *Gramatika Bideetan* liburuaren lehen argitalpena. Urte horretako (1978ko) irailaren 10eko *Zeruko Argia* astekarian jasotzen da horren berri, Donostian egiten ari den euskal liburuaren azokaren harira: “EREINek aurkeztu digun beste liburua ere hizkuntza sailekoa da. *Euskara lantzen I*-en egileetariko bat izan den Patxi Goenagak —EUTGko hizkuntz eskolako zuzendariak— bigarren hau, *Gramatika Bideetan* [bataiatu du]. Euskal gramatika landu nahi dutenentzat da”. Astebete beranduago kaleratutako erreseinan, ideia bera azpimarratzen da, liburu hau irakasleentzat delakoa alegia: “Liburua, gaueskoletan, ikastoletan edo nonahi euskara irakasten ari diren irakasleentzat prestatua da. Ibon Sarasolaren ustez, oso apropos datorkie”. Sarasolak berak, hitzaurregileak alegia, ohartarazten du liburua ezin hobeto etorriko zaiela *Euskalduntzen I* eta *II* bezalakoak “erakusten aski ongi moldatzen diren” baina *Euskalduntzen III* “itxuraz emateko gai” ez diren hainbat irakasleri, eta “euskal irakaslearen lagungarri” plazaratzen dela. Baina, hau ere garrantzitsua da ikertzaileontzat, aurretik hauxe esana du: “...hizkuntzalaritzaren teoria orokorrean eta bereziki gramatik teoriaren arloan funtsezko aldaketak gertatu dira azken hamarkada hauetan, batez ere gramatika sortzaile eta transformatzaileen eskutik. ... Hortara dator ... Patxi Goenagaren liburu hau. Orain arte hizkuntzari buruz dakiguna egungo gramatik teoriaren arabera berrinterpretatzen eta sailkatzen”. Hortxe daude, beraz, laburbilduta 1978ko *Gramatika Bideetan* liburuaren bi ezaugarri nabarmen: hura Noam Chomskyren gramatika sortzailearen eredura egindako euskararen lehen deskribapen eta azterketa sistematikoa

izan zen, eta, aldi berean, Euskal Herriak bizi zuen garaia bizi zuelako, hezkuntza eta irakaskuntza munduan sumatzen zen premia handi bati erantzun nahi zion euskal gramatika ere izan zen.

Liburu haren hirugarren ezaugarria *ausardia* izan zela dirudi; hala diote, edo horren irudipena dute behintzat, bai hitzaurre-egileak (“Patxi Goenagak esker gaiztoko aurrelan horri ekiteko ausardia izan du”); eta egileak berak eskaintzan:

Ausartzia handia behar da gaur gramatika bat edo gramatika antzeko bat ateratzeko. Are ausartzia handiago behar dela uste dut Euskal Herri honetan. Hemen denok (!) baitaramagu geure barrenean holako gramatikalarri kokkor bat, eta honekin batera, inkisidoretxo bat ere. Denak ditut begien aurrean eta ez da broma holako liburu batekin plazaratzea gure Herri honetan, baimenik eskatu gabe.

Egia esan, garai hartako prentsari begiratu arin bat emanez gero, ez zirudien 1978, 1979 eta 1980 urteetako giroa oso aproposa zenik gramatika gaietarako, ez behintzat gramatika sortzailea lantzen zuen liburu baterako. Politika gaiak eta kezkek ziren nagusi gizartean (trantsizioa, konstituzioa, errepresioa, estatutua); hizkuntzari dagokionez, *Bai Euskarari* edo *Korrika* bezalako kontzientziatze ekitaldiek hartzen zuten indar handiagoa gramatika kontuek baino. Gramatika gaietan eurretan ere, euskal prentsak besteri begiratzen zion (ikus, bestela, *Nazioarteko Euskalarien Lehen Biltzarra* izan zenari eskainitako arreta); lehen begiratuan oihartzun zabalagoa izan zuen euskal prentsan, esaterako, Txillardegik 1979an argitara eman zuen *Euskal gramatika* liburuak *Gramatika Bideetan* liburuak baino. Hor ere, bai *Zeruko Argiako* iruzkin-egileak bai *Anaitasuna* aldizkariko J. R. Etxebarriak halako banaketa osagarri bat ikusten zuten: “(*Euskal gramatika* argitara berriaz) Berez, sintaxi arloa Patxi Goenagak prestatuturiko *Gramatika Bideetan* sakonki aztertua dagoelarik, ez zuen izateko arrazoi handirik, gai berberaz beste antzeko liburu bat ateratzeak, bai ostera haren osagarria prestatzeak” (*Anaitasuna* 388, 1979).¹ (Bide batez, ez dago gaizki gogora ekartzea 1978-79 urteen inguruan argitaratu zirela Atxagaren *Etiopia*, Izagirrearen *Guardasola ahantzia*, Urretabizkaiaren *Zergatik panpox*, Saizarbitoriaren *Ene Jesus!*, edota *Hitz egin!* eta *Jalgi Hadi* bezalako euskara ikasteko metodoak, eta abar).

Testuinguru horretan, zein patu izango zuen Patxiren *Gramatika Bideetan* liburuak? Ezin hobea, egia esan. Euskal ikasle eta irakasle askoren elikagaia bihurtu zen liburua, euskarazko *morfosintaxia* lantzeko tresna ezinbestekoa, hala *D-B tituluak* eta antzekoak atera nahi zituen jende samaldarako, nola gramatika teoriara euskaratik abiatuta hurbildu nahi zuenarendako. Izan ere, 1979. urtean, kultura giroan ospe handia zuen Bilboko *Galeria del Libro* liburudendak euskarazko liburu salduenaren saria eman zion Patxi Goenagari, *Urrezko Lauburua* delako saria, hain zuzen. Ez zen sari makala edukiz urratzailea eta tankeraz ausarta zen lan batentzat. Alde horretatik, esan liteke seguruenera gutxitan ikusi dela beste inon gramatika hutsezko lan bikain baten eta gizartearen arteko hain harreman estu eta berehalakoa; ohiz kanpoko gertakaria zalantzarik gabe, are ohiz kanpokoagoa lan zientifiko hori Chomskyk hasitako gramatika sortzailea bezalako esparru teoriko eta (orduan behintzat) iraultzailearen barruan kokatzen zelarik.

¹ Iruzkina harrigarria ere bada, bai baitaude, ugari, flexio-morfologiako ohar aberatsak GB liburuan.

Ondoren, ondo ezaguna denez, *Gramatika Bideetan* liburua agortu egin zen, eta egileak 1980an bigarren edizio bat, *zuzendua eta osatua*, paratu zuen, hainbat urte-tan, guk dakigula, behin eta berriro argitaratu zena eta, dela eskolan dela unibertsitatean, euskaldun eta ikertzaile, etxeko nahiz kanpoko, askok, irakurri, ezagutu, erabili eta are *praktikatu* duguna. Izan ere, nork ez du aditz laguntzailearen berridazketa erregelekin inoiz borrokan egin? Nork ez du behin eta berriro halako transformazioa (erlatiboarena, partitiboarena, galderarena...) berrikusi nola eta zein hurrenkeratan aplikatu behar zen zehatz-mehatz jakiteko? Nork ez du besterik gabe *Gramatika Bideetan* eskuan hartu egitura jakin batek zein itxura har zezakeen edo *nola analizatu* behar zen kontsultatzeko? Aurten, 1978ko ahalegin hartatik 30 urte betetzen direlarik, lan horrekin alde z edo molde zordun sentitzen garenek pozik eta esker onez bildu gara, bai baitugu euskal gramatikagintzaren urteurren berezi hau ospatzeko arrazoirik franko. Nagusia hau da: gutariko asko *Gramatika Bideetan* liburua gabe nekez abiatuko ginen hizkuntzalaritza formalaren (edo, besterik gabe, *serioaren*) bideetan zehar, eta nekezago iritsiko ginen gaur egun euskal gramatikako lan askok ustez duten heldutasun, sofistikazio eta bikaintasunera.

Patxi Goenagari gorazarre

Laurogeigarren hamarkadaren hasierako *Zeruko Argia* aldizkariaren ale batean, kazetariak aurreko urtearen hondarrean izandako Euskaltzaindiaren IX. Biltzarraren berri ematean, hauxe irakurtzen dugu:

Eman diezaiogun txanda gazte bati, Patxi Goenagari, hain zuzen:

Mundu guztiko linguistikan hemengo bezalako mugimendu bat... zalantzak eta problemak sortzen ari dira nonahi. Eta, beharbada, gaur arte linguistika beste ikuspegi batetik planteatu duen jendea ez da lasai geldituko guk ekar dezakegun joera berri hontaz.

Lehen klasea bukatzean, nere aurrean nuen neska batek galdetu zidan: "horrela jarraitzeko asmoa duzu egun guztietan, problemak bota eta bota...?". Baietz erantzun nionean, ... eskema tradizionalarekin ideiak askozaz garbiagoak zituela berrerantzun zidan berak, nere planteamendua zela eta bere egitura guztia deseginda uzten niola eransten zuelarik..." (Velez de Mendizabal, 1980-01-13ko *Zeruko Argia*, 31. orr.).

Istoriotxo honek ederto asko erakusten du liburu honetan omendu nahi dugun hizkuntzalararen ezaugarri bat: *irakasle sena*. Ez dakigu zer gertatu zitzaion neskari, baina badakigu Patxi Goenagak, behintzat, jarraitu egin zuela, eta jarraitzen duela oraindik ere, *arazoak bota eta bota*, maisu on batek egin ohi duen bezalaxe. Irakasle sena, hots: arazo irekiak dogmatismorik gabe eta zorroztasunez plazaratzeko gaitasuna, ikasleek sekula hausnartu gabeko anbiguitate eta egitura puzzleekin harritzeko eta zirikatzeko ahalmena, ikasle horiek beroriek hizkuntzaren zirrikituetan barrera eramanez, engaiatu, eta liluratzeko trebezia... osagai horiek orok bihurtu dute irakaslea maisu, liburu honetan hainbat egilek aitortzen duten zor interlektualak agerian uzten duen bezala.

Irakasle senari hizkuntzalari sena ere gehitu behar diogu: etxeko nahiz bestelako euskararen doinuak eta egiturak arrotzetatik bereiztea; lehendik ohartu gabeko datu berriak eta ezkutuan dautzan paradigma enpirikoak azaleratzeko eta berauek eredu teoriko trinko batean txertatzeko kemena izatea; beste gramatikarien zirikatzaile

eta bultzatzaile gertatzea; gramatikarekin jolasean bezala gozatzea eta gozaraztea... horri guztiari esaten diogu hizkuntzalari sena eta gure artean ez du inork izan, Patxi Goenagak ez badu. Gauzak horrela... nola ez hartu *Gramatika Bideetan*-en hogeita hamargarren urtea eta Patxiren beraren hirurogeigarrena aitzakiatzat omenaldi xumea egiteko eta geure begirunea eta esker ona adierazteko?

Azkenik, ezin dugu ahaztu Patxi Goenaga irakasleak Euskal Herriko Unibertsitate honetan eta kanpoan egin dituen zerbitzuak: Filologia eta Historia-Geografia Fakultatearen (orain Letretakoaren) sorreratik bertatik ia izan da irakaslea, baina bertako dekanordea eta dekanoa ere izana da; Arabako Campuseko errektoreordea ere bai; bai eta Euskal Filologia saileko zuzendaria ere. Gainera, ondo gogoan daukagu Euskaltzaindian harrera egin zion euskaltzainak esandakoa, gaurkotasunik galdu ez duena: “Gramatika batzordeak izan ditu kide berriak; Patxi Goenaga hor izan dugu beti, gaur ere hor dugu, batzordeko idazkari, beti bultzatzaile, beti eragile”. Eta, noski, ez dugu ahaztuko berriki Eusko Jaurlaritzako hizkuntza politikako kontseilariordea ere izana dela. Ezin esan, beraz, unibertsitatearen eta herri honen egituratze eta erakundetzean ekarpena egin ez duenik, inguruko erantzukizunen aurrean axolagabe jokatu duenik. Gizon hurbil honena ez zen izango lan zaratatsua, baina bai eraginkorra. Ardura horietan guztietan eta eguneroko bizimoduan erakutsi dituen dotorezia eta xalotasuna nahiko genituzke geuretzat, eta bilera amaigabeetan *zentsuna* ezarri eta bilera horien ondoren tentsioa baretu eta irribarrea eta umorea azaleratzeko dohaia ere bai. Baina, oraingoz, alboan dugun maisu zintzoa mirestera eta harengandik lezio gehiago ikastera mugatu beharko. Denbora luzean, espero dugunez. Zorionak eta eskerrik asko, Patxi.

Gasteizen, 2008ko martxoan.

Xabier Artiagoitia eta Joseba A. Lakarra